

חדשות עולם הספר

במה ליוצרים ועורכים תורניים

גליון 70

מדברי רבותינו

יוצאים ביד רמ"א

רבים מן הפוסקים (חתם סופר ח"א סי' קג; שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"א סי' רי ועוד) כשעסקו בדבריו של הרמ"א, ועל החובה ללכת בעקבות פסיקתו כתבו במליצה: 'ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א'.

כך גם כתב רבי עקיבא איגר (אגרות רעק"א אגרת מז): 'תופשי התורה בארץ אשכנז ובארצות סביבותיה קיימו עליהם ועל זרעם תורת משה הרמ"א נ"ע בכל השגותיו על הוראת הבית יוסף, ותורת משה מורשה לנו מבלי נטות ממנה להקל או להחמיר'.

וכתב על דברים אלו בעל הציץ אליעזר (ח"ט סי' מא): לב מי לא יחרד למקרא הגושפנקא הגדולה הזאת של גאון עולם הגרע"א ז"ל שהטביע על תורת משה - הרמ"א ז"ל במפה שלו. ולא יכין את עצמו להקשיב לקול הקריאה, של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא.

שאלת הבה

האם מותר לערוך חתונה ביום שישי?

הרמ"א כתב (או"ח סי' שלט ס"ד) על דברי השו"ע שאין מקדשין בשבת: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים, ואפשר דה"ה הכניסה לחופה שרי. ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, כי גדול כבוד הבריות כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא יום שישי עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת הואיל וכבר הוכנו לסעודה

דבר המערכת

מכל הל"גים אין לנו אלא ל"ג אחד

אגדה ידועה היא – אך מקורה אינו ידוע, כי הרמ"א נפטר בהיות בן ל"ג שנים ביום ל"ג בעומר שנת של"ג, חיבר ל"ג ספרים ונאמרו עליו ל"ג שבחים בעת פטירתו.

אמת כי הרמ"א נפטר בל"ג בעומר, ואף היו נהוג לערוך הלילולא על קברו בקראקא (ראו מדור "יש לך מושג"), אך שנת פטירתו היא שנת של"ב כפי הרשום על מצבתו. לפי קורות ימיו, לא יתכן שנפטר בגיל צעיר כל כך, כמו כן, לא ידוע לנו על מספר חיבורים שכזה שחיבר.

הרמ"א החל בחיבור ספר הלכה, אך לאחר שנודע לו על השולחן ערוך שהתקין רבי יוסף קארו, שינה את חיבורו והפכו למפה לשולחן, כשהוא מציין את פסיקת ההלכה 'לפי דברי החכמים שמימיהם אנו שותין, והם הפוסקים המפורסמים בבני אשכנז אשר היו לנו תמיד לעיניים'.

הרמ"א הוא אחד מן הראשונים שהניח את היסודות לזכויות היוצרים בקניין רוחני, ועל כך ראו במדור "לאורם נסע ונלך".

במדור "מדברי רבותינו", הבאנו את דברי הפוסקים האחרונים על החובה של בני אשכנז לעשות כדברי הרמ"א.

במדור "פינת העורך התורני", הבאנו דוגמא לשינוי קטן בהגהת הרמ"א המשפיע על פסיקת ההלכה.

אברהם דיקמן
העורך

ולנשואין והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז ומ"מ
לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך.

דברים אלו נכתבו לאחר מעשה שהיה, ובעקבות מה
שעוררו על פסיקתו כתב (שו"ת הרמ"א סי' ככה): ואשמע
אחרי קול רעש גדול אשר העבירו קול במחנה לומר הביטו
אחרי משה, והיה באישון לילה בליל שבת כשעה ומחצה
בלילה, והמעשה והסבה אשר הכריחונו לזה הוא מבואר
נגלה לכל באי שער עירנו.

הערוך השולחן (שם ס"ק יד) מוסיף: ושמענו שמן מעשה
זו עשו תיקון בקראקא שלא לעשות שום חופה בערב שבת,
ותיקון יפה הוא, דכמה קלקולים יש על ידי זה, ובאים לידי
חילול שבת, ובפרט בימי החורף שהימים קצרים, ובכל
מקום שאפשר להנהיג כן שכרם מרובה מן השמים.

בית החיים מול קברו של הרמ"א נקרא "קברות החתונה".
האגדה מספרת (ראו: זכרונות עמ' 210), כי פעם אחת
נחוגה שם חתונה ביום שישי עד סמוך לכניסת השבת,
והרמ"א שלח את שמשו להתריע כי יחדלו לנגן. לאחר
שלא שמעו לדבריו שלח את שמשו בשנית, והתריע: אם
לא תעשו כן יבוא עליכם אסון נורא. לאחר שגם בפעם
ההיא לא שמעו אל דבריו, קרס הבית על יושביו, וכל
החוגגים נקברו תחתיו חיים.

יש לך מושג?

תורתו מגן לנו

יהודים רבים היו נוהגים לעלות ולהשתטח על קברו של
הרמ"א ביום פטירתו בל"ג בעומר.

הנה תיאור על הימים הללו בקראקא, שנכתב לפני כ-90
שנה:

בישובי היהודים בגולה, רב מאד ההבדל באופי ובתכונה
של ל"ג בעומר בין המתנגדים והחסידים. הראשונים
מסתפקים בקראם לילדיהם המבקרים ב"חדרים" דרור
לחצי יום מלמודם ובשלחם אותם היערה מצוידים
בקשתות. אכן, היציאה הזו של ילדי יהודים מחוץ לגבולות
המקום היה למאורע חשוב בחייהם. ואולם החסידים
באו והוסיפו על מנהג זה עוד חגיגות ולוית חן: דוגמת
התלמידים של ה"חדר" התאספו גם הבוגרים ויצאו
מלוכדים מחוץ לעיר, אל חורשת יער, שם ישבו על הדשא
ובילו בסיפורי חסידים ובדברי אגדה מעניינת דיומא, שתו
לחיים, ואחר אחזו איש בשכם רעהו ורקדו במעגל וזמרו
'השמים מספרים כבוד אל'.

דבר אחד מאחד את המתנגדים והחסידים בל"ג בעומר
במחוזות הסמוכים לקראקא. ל"ג בעומר הוא יום
פטירתו של הגאון רבי משה איסרליש, שנקרא בלשון
הקיצור "הרמ"א" ומנוחתו כבוד בקראקא. יהודי קראקא
חוגגים בכל ל"ג בעומר את יום פטירתו של הרמ"א ז"ל
ואנשים לאלפים מכל קצות גליציה המערבית והתיכונת
ומשלזיה ופולין הקרובות, באים אל ההילולא ומשתטחים
ומתפללים על קברו, והעיר קראקא הומיה אז מתשואת
מבקרים. בהילולה זו אין נותנים מקום לנגן ולרקוד.

תיאור נוסף נכתב אף הוא לפני כ-80 שנה מזיכרונות
ילדותו של יליד קראקא:

ביום הסתלקותו של הרמ"א מן העולם הזה, היו היהודים
נוהרים לאלפים לקברו של הצדיק. ההמונים התאספו ובאו
לא רק מקראקא בלבד, כי גם מפודגורז'ה אשר מעבר
לנהר וויסלה, מבוכניה, מטרנוב, מאושפצין ומרישא. כל
הקהילות הקדושות האלה שפסו וכלו מן העולם יחד עם
קראקא עצמה שהייתה עיר ואם בישראל, עליהם נוספו
אחרי המלחמה הקודמת אחינו בני ישראל מערי פולין
הרחוקות והיה המחנה מסביב למעקה הקברים גדול וכבד
מאד.

וכל ההמונים האלה על האנשים הנשים והטף, היו
מתפללים ושופכים את צקון לחשם ליד המעקה. כל
עמוסי לב ומרי נפש בא לשם, כדי לבקש רחמים על עצמו
ועל בני משפחתו מאת מליץ יושר זה.

פעם אחת בא לשם יהודי אחד שהיה לבוש לבנים מכף
רגלו ועד ראשו. רק זקנו של האיש ושתי פיאותיו שחורים
היו משחור. עד מהרה נודע הדבר שמארץ ישראל בא
האיש ונתנו לו שלום, אף על פי שאין נוהגים ככה בבית
החיים.

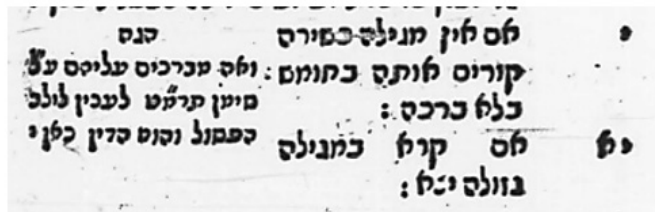
הוא מסר שגם בארץ האבות מתכנסים בל"ג בעומר על
קברו של רבי שמעון בר יוחאי ז"ל, אך יש הבדל גדול בין
שני הכינוסים. כאן מתפללים מתוך עצבות, ואילו שם
מתוך שמחה. וכך באמת צריך להיות, כי המקום האחד
הוא בגולה, על אדמת נכר, והשני בארץ ישראל, כלומר,
בארצו של ישראל.

פינת העורך התורני

פסול או גזול?

במהלך הפרויקט שמוביל "מכון נקודה" לההדרת ספר
הטור מחדש, מתגלים חידושים גדולים. ההארה הבאה

כדי נסבה, לומר שאף אם יוצאים בקריאה בה בוודאי שאין לברך עליה.

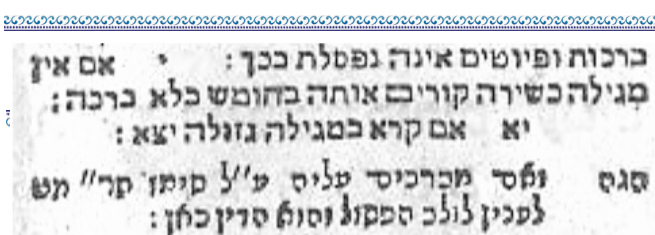
קראקא ש"ל, המדפיסים מיקמו את ההגהה על שני הסעיפים

אם אין מגילה בפניהם קוראים אותה בחומש כלא ברכה
ואם קרא במגילה בזולה יצא
אם קרא במגילה
ואם מברכים עליה על סמך ענין לענין לולב
הפסול וסוף דין כאן.

קראקא ש"מ, המדפיסים מיקמו את ההגהה תחת סע' י"א אך הגירסא לא השתנתה

נראה אם כן, כי יש לקיים את הגירסא: 'לענין לולב הפסול', ואין צורך להגיה כלום.

(מתוך פרשה ערוכה: הערות הארות ואנקדוטות משולחנו של עורך תורני לפי סדר פרשיות השבוע והזמנים, פורים, עמ' קו)

האנווא שפ"ז, ההגהה "מתוקנת"

אותיות פורחות באוויר

ביום הראשון של ראש השנה שנת שי"ד, התמלאה כיכר קמפו די פיורי שברומא במאות כרכים עבי כרס. גמרות, מדרשים, ספרי פוסקים ופירושים – כל אותם ספרים שהיו לב לבה של היצירה היהודית במשך דורות – נערמו זה על גבי זה כעצים למדורה. חיילי האינקוויזיציה עמדו סביב, ההמון הביט מן הצד, ואז הוצתה האש. בתוך שעות ספורות עלו בלהבות אוצרות רוח שנאספו בעמל של מאות שנים.

היהודים שעמדו מנגד, ראו את האש מכלה את הגווילים ואת האותיות פורחות באוויר, אך למרבה הצער, הניצוץ שהצית את המדורה נוצר כבר כמה שנים קודם לכן.

* * *

שאותה העלה הרב זאב דביר, מגלה כמה הערת נוסח יכולה להשפיע את פסיקת ההלכה.

בשו"ע בהלכות מגילה ופורים (או"ח סי' תרצא סע' יא) הובאה הגהת הרמ"א על הדין: 'אם קרא במגילה גזולה יצא', הגה: 'ואם מברכים עליה, עיין לעיל סימן תרמ"ט לענין לולב הפסול, וה"ה כאן'.

אך הדבר תמוה, מה ענין לולב הפסול למגילה גזולה, היה לו להביא מקורו מלולב הגזול.

ומתוך כך, הגיהו הלבושי שרד, השערי תשובה והמשנה ברורה (ס"ק כט): 'לענין לולב הגזול'.

כידוע פסקיו של הרמ"א מבוססים על הדרכי משה [כמו שכתב בתשובתו (סי' לה): 'וכן כתבתי בעצמי בחיבורי דרכי משה, אשר ממנו סדרתי השולחן ערוך'], על כן יש לנו לעיין בדבריו שם:

לולב שיוצא ביבש וכו'. ועי' לעיל סימן תרמ"ט (אות ו) גבי לולב אם מברכין עליו, וה"ה למגילה.

לכאורה, הדרכי משה נסוב על מה שדימה הטור דין קריאה במגילה הכתובה בחומש ללולב יבש, ולא רק על מגילה גזולה.

ובדרכי משה בסימן תרמ"ט הכריע לברך על לולב והדס יבשים שלא כדעת מרן, ואם כן ה"ה הדין במגילה הכתובה בחומש שמברכים עליה. וכן הביא שאין מברכים על לולב גזול וה"ה כאן.

כעת נעבור לעיין בדפוסים הראשונים בהם נוספה הגהת הרמ"א (קראקא ש"ל, קראקא ש"מ) ושם נכתב:

ואם מברכים עליהם ע"ל וכו'.

כלומר, דברי הרמ"א נסובים גם על דברי השו"ע בסעיף הקודם (סי' י): 'אם אין מגילה כשרה, קורים אותה בחומש בלא ברכה', ובא להשמיענו כי הוא חולק על דברי השו"ע ודעתו שמברכים עליה.

מיקומה של ההגהה שהוזנה ממקומה, השפיעה בסופו של דבר על הגירסא.

המדפיסים הבאים שהמהדורה השניה עמדה לנגד עיניהם, הבינו כפי הנראה, שההגהה מתייחסת רק לסעיף האחרון, ותיקנו ל'ואם מברכים עליה'.

נמצא אם כן, כי עיקר החידוש הוא על קריאה במגילה הכתובה בחומש שיש לברך עליה, ואילו מגילה הגזולה

רבה הנודע של פאדובה, הגאון רבי מאיר קצנלנבוגן, המכונה המהר"ם מפאדובה, ביקש להוציא לאור מהדורה מתוקנת ומוגהת של ספר "משנה תורה" להרמב"ם. לשם כך נזקק המהר"ם לבית דפוס בעל יכולת, והכתובת הטבעית הייתה ונציה – בירת הדפוס העברי בעולם. שם עמדו אז זה מול זה שני בתי דפוס יריבים: בית הדפוס הוותיק של מארקו אנטוניו יושטיניאן, ומולו בית הדפוס החדש של אלוויזה בראגאדין.

המהר"ם ניהל תחילה מגעים עם יושטיניאן, אך העסקה לא הבשילה. כפי הנראה בשל שיקולים מסחריים יושטיניאן לא קפץ על ההזדמנות. המהר"ם פנה אפוא לבראגאדין, וזה זיהה מיד את הפוטנציאל.

בשנת ש"י נדפסה המהדורה החדשה – נאה, רחבת שוליים, מדויקת, ומעוטרת בהגהותיו של המהר"ם. הלומדים הכירו מיד ביתרונות המהדורה והעותקים החלו להימכר בקצב נאה. כאן הבין יושטיניאן שטעה, הוא ראה בעיניים כלות כיצד יריבו הצעיר גורף את הרווחים.

יושטיניאן החליט להוציא במהירות מהדורה מתחרה. הוא לא הסתפק רק בההדרת הספר מחדש, אלא הוא שילב במהדורתו רבות מן ההגהות וההערות שהוסיף המהר"ם פאדובה למהדורת בראגאדין. בנוסף, את המהדורה שלו הציע במחיר נמוך, כדי לשבור את מחיר השוק.

המהר"ם ראה בכך הסגת גבול, ובצר לו פנה אל רבי משה איסרליש, הרמ"א.

הרמ"א קבע (ראו: שו"ת הרמ"א סימן י'): 'דין הוא עם הגאון שהוא ימכור ספריו ראשונה. והואיל ובעונותינו שרבו אין ידנו תקיפה לעשות כפי תורתנו, מ"מ לא נניח את שלנו מלומר: שכל ישראל ומי שבשם ישראל יכונה

לא יקנה שום ספר מיימוני החדשים, רק מאותן היוצאים מתחת יד הגאון הנ"ל או באי כחו'.

הויכוח בין מדפיסים הפך למלחמה.

יושטיניאן החליט, שאם לא ינצח בתוך השוק היהודי, הוא יעביר את המאבק למגרש שבו אין לבית הדין שליטה. בסיוע המומרים חננאל דה פוליניו ושלמה רומאנו, הלשינו לאינקוויזיציה ולאפיפיור יוליוס השלישי, כי הספרים העבריים הנדפסים אצל יריבו, ובפרט ספרות התלמוד, מלאים ביטויי נאצה כלפי הנצרות.

בראגאדין ניסה להשיב מלחמה שעה, אבל הכנסייה לא התעניינה מי מן השניים צודק. מבחינתה נפתח כאן חלון הזדמנויות ישן.

בשלהי שנת ש"ג הוקמה ועדת בדיקה, והכרעתה הייתה גורפת: יש להחרים את התלמוד וכל הספרים התלויים בו. זמן קצר לאחר מכן הורה האפיפיור יוליוס השלישי על איסוף הספרים והעלאתם באש.

הלהבות שניצתו בקמפו די פיורי לא עצרו שם, בתוך שבועות ספורים התפשטו השרפות לערים נוספות ברחבי איטליה: בולוניה, ונציה, אנקונה, פיררה, רוונה ומנטובה.

האירוניה צורבת, כל השרשרת הזאת החלה מקנאה מסחרית, לא מחלוקת תיאולוגית הולידה את המדורה, לא ויכוח על אמונה, אלא תחרות על שוק וממון. מריבה על זכויות הדפסה הפכה, בתוך שלוש שנים בלבד, לאחד החורבנות הגדולים ביותר שידע הספר העברי מאז חתימת התלמוד.

בשנת תשע"א, החליטה ממשלת איטליה "לתקן" ולו במעט את העניין, והיא מימנה תרגום של התלמוד הבבלי לאיטלקית.

י"ל ע"י

נקודה | הוצאה לאור

0723167198 - A80699+90@gmail.com

